

РЕВА-ЛЄВШАКОВА Людмила Володимирівна,
д-р філол. наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Україна

ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАДИГМИ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ НЕОРЕАЛІСТІВ

Теоретико-порівняльні філософські принципи неореалізму вперше обґрунтував 1903 р. англійський філософ-ідеаліст Едуард Джордж Мур у статті «Заперечення ідеалізму». Неореалістичні принципи англійського філософа були розвинуті у своєрідну доктрину американськими філософами-ідеалістами Р. Б. Перрі, Е. В. Холтом, У. П. Монтегю, У. Т. Марвіном, Е. Г. Сподінгом та У. Б. Піткіном, які 1910 року надрукували «Програму і першу платформу шести реалістів», а у 1912 році колективний збірник статей «The New Realism: Co-operative Studies in Philosophy».

Теорії англійських і американських ідеалістів стали основними у визначенні неореалізму як філософського напрямку який у словникових довідниках зазначається англо-американським.

Проблема пізнання посідає центральне місце в неореалістичній теорії представників англійської філософії Дж. Е. Мура та Б. Рассела. Основні ідеї Дж. Е. Мура висунув у своїх працях, зокрема, «Заперечення ідеалізму» (1903). Він запропонував дві теорії, які продовжили своє життя в американському неореалізмі. Це теорія незалежності об'єкта від суб'єкта та теорія вчення про безпосередність процесу пізнання. Дж. Е. Мур стверджував, що всесвіт «набагато відрізняється від того, як він сприймається», «має розум, цілі, та не є механізмом», і визначав поняття «реальність» як те, що сприймається у процесі чуттєвого досвіду. Ця концепція Дж. Е. Мура отримала назву *new realism* або «неореалізм». Філософ намагався пояснити подібність «чуттєво-данного» з «фізичним об'єктом» поза суб'єкту. Підвалини твердження він знаходив у природженій здібності людини до здорового глузду.

У своїх доказах він спирався на твердження про існування об'єктів незалежно від суб'єктів. Він визнавав: «Це тільки здається, що столи, стільці та гори дуже від нас відрізняються; але <...> вони набагато більше схожі з нами, ніж нам ми думаємо»¹. Питання про існування об'єктивної реальності інтерпретувалося Дж. Е. Муром як питання про можливість безпосереднього сприйняття реальності. Об'єкт для нього є елементом видимого світу і

1 Мур Дж. Э. Опровержение идеализма // Историко-философский ежегодник. М.: «Наука», 1987. С. 247.

належить до самої реальності, поданої у відчутті. Дж. Е. Мур заперечував репрезентативність гносеології та стверджував позиції презентативності у теорії пізнання. Він вважав, що процес пізнання суб'єктом об'єкта має активний характер, суть якого становить безпосереднє схоплення об'єктів у їх абсолюті, тобто такими, якими вони є. Англійський філософ категорично заперечував ідеалістичну концепцію про духовність всесвіту. Він вважав ці твердження незрозумілими, а також визначав, що всесвіт «володіє доволі великим числом властивостей, про які не здогадується людина», а тому «немає підстав для висновків, що реальність духовна». Тезис Д. Берклі «esse est percipi» («бути це сприймати») філософ розвив до концептуальної теорії про ментальність факту: «якщо «esse est percipi», то ми відразу бачимо, що це судження еквівалентне ще одному: усе, що є, є ментальним»². До ментальних фактів він відносить способи сприйняття, зокрема відчуття та мислення. Кожне відчуття поділяється ним на елементи свідомості та об'єкта свідомості: «... у кожному відчутті (або ідеї) потрібно розрізнити два елементи: об'єкт – те, чим відчуття відрізняються один від одного; свідомість – те, що належить всім, що робить відчуттями чи ментальними фактами»³. Специфічною рисою філософування Дж. Е. Мура був лінгвістичний зміст концептуального аналізу, це пов'язано з тим, що перша спеціалізація його у галузі класичних мов та літератур.

Тому вже за життя його було наголошено родоначальником лінгвістичної філософії, а праці як «захист повсякденного слововживання». Так, у статті «Заперечення ідеалізму» лінгвістичний аспект проявився як аргументація основних філософських ідей. Методи лінгвістики та філософії родоначальник лінгвістичної філософії використовував у паралелі для дослідження «предметів», «об'єктів» чи «елементів» як візуально або чуттєво існуючих «синього», «зеленого», або «солодкого». Хоча Дж. Е. Мур визнавав, що те, що «робить відчуття синього ментальним фактом», розуміється через використання метафори, тобто за допомогою вираження словами. Автор визнає недієздатність будь-якого окремого методу у досягненні реальності. Втім фактори сприйняття, відчуття, мовного визначення мають широкий спектр для наукових, лінгвістичних та філософських досліджень у їх єдиному спрямуванні на пізнання світу. Реальним фактором пізнання об'єкту Дж. Е. Мур визнавав ментальний образ, шлях до якого має суб'єктивну свідомість. Дж. Е. Мур зазначав, що одне і теж явище може бути в свідомості і поза неї, тому висновки його такі: принципової різниці нема

2 Мур Дж. Э. Опровержение идеализма // Историко-философский ежегодник. М.: «Наука», 1987. С. 250.

3 Там само. С. 259.

між зовнішніми об'єктами і тим, що вони становлять у свідомості через психічний процес. Стверджуючи, що дійсність безпосередньо включається у свідомість, філософ визначав її залежність від свідомості суб'єкта. Хоча його вчення про безпосередність пізнання протирічить положенню про незалежність існування об'єкта.

Згідно із дослідженням Дж. Е. Мура англійський філософ, логік, математик та навіть суспільний діяч Бертран Рассел надав певні методологічні основи неореалізму, а згодом і неопозитивізму, який у його теоретичних висновках безпосередньо пов'язаний із неореалізмом. Б. Рассел абсолютизує зовнішні зв'язки суб'єкта і об'єкта, розвиває окремі положення феноменалізму та висуває теорію «зовнішніх відношень» й концепцію універсалій. Його концепції наближаються до ідеалізму Платона, а теорії запозичують філософи американського неореалізму. Вважається, що вплив Б. Рассела на американських неореалістів виявився у трьох напрямках: ученні про різницю об'єкта та знання про нього, новій інтерпретації логіки та теорії «зовнішніх відношень», впровадженні концепції універсалій. Автор теорії «зовнішніх відношень» абсолютизує зовнішні зв'язки, заперечує моністичну філософію та розвиває систему «атомізму». Згідно його теорії, відношення становлять універсалії, які незалежні від пов'язаних з ним явищ. Ідея атомізму складає суть методу логічного аналізу. Б. Рассел вважав, що для перевірки юмівських ідей слід звернутись до особистого досвіду безпосереднього знайомства із об'єктом. Наслідком знайомства має бути знання, функція яких зводиться до фіксації вражень та їх опису. Через опис суб'єкт доходить до особистого факту та відношенню з іншими невідомими фактами.

Б. Рассел визнавав психологічне підґрунтя у гносеологічній теорії істини. Він стверджував наявність основних критеріїв істини: раціональність, інтуїція, логічна домінанта, почуття. Б. Рассел вперше використав метод аналізу стосовно філософії. Завдяки аналізу він намагався наблизитись до розуміння значення та змісту людського знання про реальний світ. За Б. Расселом, ці знання мають чуттєву підоснову і визначаються поєднанням компонентів досвіду, пам'яті та науки. Він вважав, що «філософія протягом усієї своєї історії складалася з двох частин: з одного боку – теорія про природу світу, з іншого – етичні й політичні вчення про те, як краще жити»⁴. У зв'язку із розвитком логіки, теорії пізнання та лінгвістики у його теорії відбивались ряд протиріч: наукове дослідження замінювалось логічним, ідеї логічного аналізу поєднувались із принципами феноменології, не бралась

4 Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями: от Античности до наших дней: В трех книгах. Издание 6-е, стереотипное. М.: Академический Проект; Деловая книга, 2008. С. 982.

до уваги проблема об'єктивного існування зв'язків. Вважається, що метод логічного аналізу привів Б. Рассела до нейтрального монізму, тобто визнання існування абсолютного простого елемента знання від визнання абсолютного елементарного буття як основи, «атома» конструйованого світу. Б. Рассел продовжив злиття методу конструювання моментів, «атомів» та подій, який належить захиснику американського неореалізму А. Н. Уайтхеду. У статті «Про математичні поняття матеріального світу» А. Н. Уайтхед запропонував три об'єкта знання: чуттєвий, сприйняття і науковий. Б. Рассел згодом вивів ці об'єкти у власній теорії чуттєвих даних. Свої неореалістичні вимоги про розуміння світу через фундаментальні знання з фізики, психології, фізіології А. Н. Уайтхед реалізував у ряді праць «Аналіз розуму» (1921), «Наука і сучасний світ» (1922), «Аналіз матерії» (1927). У цих працях автор орієнтувався на наукові відкриття у розробці власних філософських конструкцій, пропонував створити новий поняттєвий апарат для філософії, стверджував необхідність використання методів логіки і математики для виявлення різноманіття досвіду та буття, він створив такий погляд на досвід, який виявляється в поняттях і категоріях людського мислення. У винаходах А. Н. Уайтхедом власних категорій і понять Б. Рассел убачав використання методів реалізму. А. Н. Уайтхед висунув ідею злиття науки та філософії, але не через перевтілення філософії у логіку і методологію, як у позитивізмі, а через постановку спільної мети.

Окрім ідей Дж. Е. Мура, Б. Рассела та А. Н. Уайтхеда американські неореалісти спирались на ідеї свого попередника і співвітчизника У. Джемса. Заперечуючи об'єктивність істини, філософ-ідеаліст та психолог У. Джемс висунув «прагматичний» критерій: істинність у тому, що відповідає практичній успішності дії. За доказами У. Джемса, єдиною реальністю є безпосередній чуттєвий досвід. Свої розуміння він сформував у концепцію «потoku свідомості». Підтримуючи теорію Дж. Е. Мура, У. Джемс поєднував матеріальне та ідеальне. Однак, на відміну від Дж. Е. Мура, який визнавав ідеальний характер свідомості, У. Джемс стверджував, що предмети та думки становлять елементи «чистого досвіду», як нейтрального матеріалу не залежного від психічного та фізичного стану. На перший план У. Джемс вивів зміст сприйняття, ігноруючи його психічну форму. Філософ стверджував, що зміст свідомості не піддається поясненню, а «чистий досвід» в різних умовах фігурує як думка або як річ.

Американський засновник теорії пізнання неореалізму Р. Б. Перрі проблему «речі у собі» вирішував через сприйнятий об'єкт, який термінологічно визначав «матеріальним об'єктом» або «фізичним об'єктом».

Р. Б. Перрі не виступав проти існування «розумної» реальності, але він був проти тезису про «розумність» первісного контакту із реальністю. Згідно його ідей «розумна» реальність є похідною інтелектуальною інтерпретацією безпосереднього досвіду, де мовна організація є часткою реальності. Р. Б. Перрі визначав послідовність неореалістичної філософії від новоєвропейського емпіризму Д. Локка і Д. Юма та зазначав потребу усунення помилок у фундаментальній раціоналістичній традиції, наведеної І. Кантом, а потім Г. В. Ф. Гегелем та Ф. Г. Бредлі.

Концептуальні положення «теорії здорового розуму та істинного розуміння» Р. Б. Перрі протирічать основним концепціям цієї теорії англійського неореаліста Е. Д. Мура. З теорією цінностей Р. Б. Перрі пов'язує теорію «феноменологічного апіоризму», тобто цінності подані суб'єкту в якості феноменів свідомості через апіорний (незалежно та без досвіду) образ. Він вважав, що ціннісні акценти – вчинок, воля, умонастрій, внутрішні емоційні позиції, – створюють моральні цінності, а їхнім носієм є суб'єкт як особистість. Основою особистісної суті філософ називав єдність моменту свободи та моменту моральних цінностей. У процесі розробки теорії цінностей Р. Б. Перрі дійшов висновків про визначальну роль інтересу у створенні цінностей. Інтерес він визначав не як індивідуальний, а як апіорний «факт» окремої свідомості. Його висновки перегукуються із ідеями І. Канта про інтерес як абстрактне «належне». Інтерес визначає зміст абсолютних цінностей «добра», «красоти», «святости», «справедливого» тощо. Р. Б. Перрі запропонував завершену систему цінностей етики, яка згідно його ідеям визначається у конкретному варіанті: історичному, релігійному, етнічному, або універсальному.

Неореалістичні теорії англо-американських філософів Дж. Е. Мура, Б. Рассела, У. Джеймса, А. Н. Уайтхеда, Р. Б. Перрі набувають життєздатності у сучасному світі гуманітарних наук та соціальних стратегій.

DOI: 10.51587/9798-9866-95907-2022-009-173-177